

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

13(2), 217-236

Received: 25.10.2021 Accepted: 05.09.2022

Review Paper

The Endless Story of “Compound Verbs”: An Introduction to Conceptology and Terminology of Complex Verbs in Persian

Mojtaba Monshizadeh

Department of Linguistics, Faculty of Letters and Foreign languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
monshizadeh30@yahoo.com

Ehsan Changizi

Department of Linguistics, Faculty of Letters and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
ehsan.changizi@atu.ac.ir

Babak Sharif*

Department of Linguistics, Faculty of Foreign Languages, University of Isfahan, Isfahan, Iran
b_sharif@atu.ac.ir

Abstract

Much of the literature about Persian ‘compound verbs’ has been concerned with their ‘true’ instances. About four centuries after identification of this construction, however, there is yet little agreement on any single definition or conception of it among scholars. The present article aimed to show that this controversy was primarily a matter of terminology rather than conceptology. To this end, after reviewing major authors’ views on so-called “compound verbs”, we examined various kinds of constructions involved according to linguists’ received definitions of the two concepts of ‘verb’ and ‘compound’. It turned out that i) there was no good reason for regarding ‘compound verbs’ as verbs and ii) being separable strings, they could hardly be considered as proper morphological “compounds”. We then suggested that all these kinds of constructions could well be subsumed under the rubric ‘complex predicates’ (whether semantic or grammatical), thus making it more likely to reach a consensus on the issue.

Keywords: Compound Verb, Predicate, Incorporation, Compounding, Light Verb, Persian

Introduction

The commonalities of meta-analytical literature on “compound verbs” in Persian can be summarized as follows:

- Taking for granted the existence of ‘compound verbs’
- Examining and evaluating the current definitions of ‘compound verbs’ according to their own conceptions
- Endorsing one or more previous opinions (with some minor modifications) without dealing with the nature of disagreement among scholars in recognizing the instances of ‘compound verbs’.

Material and Methods

The variety of strings referred to as “compound verbs” covers a vast range. Having reviewed and compared representative opinions of authors and their definitions of these strings, we can sum up their viewpoints as follows:

- Incorporational verbs (like *ṡāṡārdān* ‘to eat food’, lit. ‘food eat’) and verbal phrases (like *āzdāstdādan* ‘to lose’, lit. ‘from hand give’) were regarded as ‘compound verbs’ only by Dabir-Moghaddam, and experiencer-subject LVCs¹ (like *dard-am gereft* ‘it pained me’, lit. ‘to me pain took’) only by Khanlari.
- Dabir-Moghaddam and Abolghassemi considered (some of) the auxiliary verb constructions (present perfect, past perfect, and passive) to be ‘compound verbs’.
- Khayyampour and Dabir-Moghaddam regarded prefixed verbs (like *bar-dāštan* ‘pick up’) as ‘compound verbs’.

¹ light verb constructions

*Corresponding author

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/jrl.2022.131148.1611>

- Vahidian did not believe in ‘compound verbs’ to exist in Persian at all.

Discussion of Results and Conclusions

Looking at the above-mentioned definitions by the authors, it was noted that their conceptions of ‘compound’ simply meant an expression that was not simple, i.e., not having more than one element, which is usually called ‘complex’ (as opposed to ‘simplex’) in English. A ‘complex verb’ is a verb with more than one element. The additional elements could be the result of various kinds of affixation (including personal endings or other inflectional or derivational affixes) or compounding. A proper ‘compound verb’, however, is a verb that is formed specifically through the morphological process of compounding, in which two lexical items (typically verbal roots) join together to form a lexeme.

Therefore, if by ‘compound’ we mean ‘complex’, i.e. by ‘compound’ consisting of two or more elements, then, a ‘compound verb’ would be certainly complex. Terminologically speaking, however, morphological criteria like inextensibility could not be excluded from compounds, including alleged ‘compound verbs’, which do not meet such criteria. For example, although *kār(hā) kard* ‘(s)he did thing(s)’, lit. ‘work(s) did’ despite its extensibility, is undoubtedly complex, to regard it as a morphological compound requires us to revise the concept of ‘compound’.

As for ‘verbness’ of a ‘compound verb’, given the linguists’ received definition of a verb, according to which ‘verb’ is the locus of indicating tense and often aspect, mood, and agreement, ‘verbness’ of so-called ‘compound verb’ was highly arguable because most of them were split by inflectional affixes intervening their two components. Thus, before referring to any of these strings as a ‘verb’, we needed to make clear in which sense their preverbal elements were parts of the verb.

It seemed that what the authors, such as Khanlari and Dabir-Moghaddam, meant by ‘verb’ in a ‘compound verb’ was a ‘predicate’ rather than a verb as such. This terminological confusion was rooted in the term ‘predicate’ having at least the following two senses:

- 1) In semantics and formal logic, it is an element of a proposition, which express some property of, or relation between, argument(s). This kind of predicate can be called ‘semantic predicate’.
- 2) In traditional grammar, it is a part of a proposition, which does not include the ‘subject’. This type of predicate we can refer to as ‘grammatical predicate’.

Based on what we said about the terms ‘verb’ and ‘predicate’, it should be clear that what was referred to as ‘compound verbs’ in the literature was in fact a (semantic) complex predicates of the clauses involved. Thus, regarding them as ‘verbs’ as mentioned was a result of i) a confusion between the terms ‘verb’ and ‘predicate’ and ii) the fact that (semantic) predicates are typically verbs, while the verbs often consist of predicates of the sentences, in which they occur.

To conclude, different kinds of strings, only a few of which were considered ‘compound verbs’ by some authors (and for which we questioned this designation), could well be included under rubric ‘complex predicates’ in spite of their structural variety.

References

- Abedini, H. (1998). *Sad Sal Dastan-Nevisi Dar Iran* [One Hundred Years of Story-writing in Iran], Tehran: Cheshmeh. [in Persian]
- Abolghassemi, M. (1996). *Dastoor-e-Tarikhī-e-Zaban-e-Farsi* [A historical grammar of the Persian language], Tehran: The Center for Studying and Compiling University Books in Humanities (SAMT). [in Persian]
- AlborziVerki, P. (1998). A review of the article ‘Compound Verb in Persian’ by Dr. Mohammad Dabir-Moghaddam, *Language & Literature*, 5: 69-90. [in Persian]
- Alsina, A., Bresnan, J., and Sells, P. (eds), (1997). *Complex Predicates*. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Amouzadeh, M. and F. Bahrami (2012). A Cognitive Analysis of Light Verb Constructions in Persian. *Comparative Literature Research*, 3(4):169-191. [in Persian]
- Arjang, G. (2013). *Dastoor-e-Zaban-e-Farsi-Emrouz* [A Grammar of Contemporary Persian], Tehran: Ghatreh. [in Persian]
- Behnamfar, M and M. Ebrahimzadeh (2018). Pathology of the Description of Compound Verbs in Farsi Grammar Books (definitions and terms), *Literary Arts*, 10 (23): 1-20. [in Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (1985). Compound Verbs in Persian, *Iranian Journal of Linguistics*, 12 (1):2-45. [in Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (1985). Passive in Persian, *Iranian Journal of Linguistics*, 2(1):31-46. [in Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (1997). Compound Verbs in Persian. *Studies in the Linguistic Sciences*. University of Illinois at Urbana-Champaign, 27 (2): 25-59.
- Dashti, A. (1983). *Kakh-e-Ebda* [Palace of Innovation], Tehran: Javidan. [in Persian]
- Elwell-Sutton L. P. (1963). *Elementary Persian Grammar*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Forbes, D., and Arnot, S. (1828). *A New Persian Grammar*. London: W. Nicol.

- Goldberg, Adele E. (1996). Words by default: Optimizing Constraints and the Persian Complex Predicate. In *Proceedings of the Twenty-Second Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: General Session and Parasession on The Role of Learnability in Grammatical Theory*, 132-146.
- Haspelmath, M., and Sims, A. D. (2010). *Understanding Morphology*, 2nd ed., London: Hodder Education.
- Ibn al-Muhanna, Sayyid Jamal al-din (1919). *Hilya al-Insan wa Halba al-Lisan*, Istanbul: Amira. [in Persian]
- Jones, W. (1804). *A Grammar of the Persian Language*. 6th ed. London: W. Bulmer and Co. Cleveland-Row.
- Kalbassi, I. (1997). *The Derivational Structure of Word in Modern Persian*, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Karimi-Doostan, G. (1997). Light Verb Constructions in Persian. PhD Dissertation, University of Essex.
- Karimi-Doostan, G. (2001). N + V complex predicates in Persian. In: Dehe, Nicole, Wanner, A. (eds), *Structural Aspects of Semantically Complex Verbs*. Peterlang, Frankfurt, 277–292.
- Karimi-Doostan, G. (2005). Light verbs and structural case. *Lingua* 115: 1737–1756.
- Karimi-Doostan, G. (2011). Separability of Light Verb Constructions in Persian, *Studia Linguistica* 65 (1): 70–95.
- Khanlari, P. N. (1970). *Dastoor-e-Zaban-e-Farsi* [A Grammar of the Persian Language], Tehran: Bonyad-e-Farhang-e-Iran. [in Persian]
- Khanlari, P. N. (1986). *Tarikh-e-Zaban-e-Farsi* [The History of the Persian Language], Tehran: Nashr-e-Nou. [in Persian]
- Khansari, M. (1973). *Mantegh-e-Souri* [Formal Logic], Tehran: University of Tehran. [in Persian]
- Khayyampour, A. (1965). *Dastoor-e-Zaban-e-Farsi* [A Grammar of the Persian Language], Tabriz: Ketabforoushi-e-Tehran. [in Persian]
- Lambton, Ann K. S. (1953). *Persian Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lazard, Gilbert (1957). *Grammaire du Persan contemporain*. Paris: Klincksieck.
- Miller, D. Gary (1993). *Complex Verb Formation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Modarress Sadeghi, J. (1998). *The seaside, the leave and the release: ten stories*, Tehran: Nashr-e Markaz. [in Persian]
- Müller, S. (2010). Persian complex predicates and the limits of inheritance-based analysis. *Journal of Linguistics* 46: 601–655.
- Najafi, A. (1991). *Ghalat Nanevisim* [Let's Not Write Wrong], Tehran: Iran University Press. [in Persian]
- Rahimi, S. M. and Ghobadi Kia, A. (2017). Criticism of Historical evolution of Persian Complex Predicates in the Reference textbooks of Persian Linguistics and Grammar. *Literary Research*, 14 (55) :61-88. [in Persian]
- Sadeghi, A. (1993) About denominative verbs in Persian, in *Zaban -e Farsi, Zaban-e E'lm* [Persian language as means of scientific expression], Tehran: Iran University Press. [in Persian]
- Safavi, K. (2020) [What do semantics and semiotics do for us?] (lecture in a virtual session), The Scientific Association of Allameh Tabataba'i University, 4th February. [in Persian]
- Shaghahgi, V. (2008), Incorporation in Persian. *Grammar*, 3: 3-39. [in Persian]
- Shahbazi, A. (2019), a Criticism of Traditional and Modern Studies on Compound Verb in Persian, *Research in Teaching Persian Language and Literature*, 3:81-105. [in Persian]
- Trask, R. L. (1996). *A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics*. London: Routledge.
- Vahedi-Langrudi, Mohammad-Mehdi (1996). The Syntax, Semantics and Argument Structure of Complex Predicates in Modern Farsi. PhD Dissertation, University of Ottawa.
- Vahidian Kamyar, T. (2003). *Persian Grammar* (1). Tehran: The Center for Studying and Compling University Books in Humanities (SAMT). [in Persian]
- Vahidian, T. (1972). Dar zaban-e farsi fe'l-e morakkab nist [There is no compound verb in Persian], *The Proceedings of the Second Congress of Iranian Studies*, Vol 1. University of Mashhad, 264-268. [in Persian]
- Windfuhr, G., and Perry, J. R. (2009). ‘Persian and Tajik’ in Windfuhr, G. (ed.) *The Iranian languages*. London: Routledge, pp. 416-544.
- Zahadi, K. (2007). Verb in Modern Persian: A semiotic Point of View. *Human Sciences*, 54:151-166. [in Persian]
- Zainami, Muhammad b. Hakim, M. (2009). *Minhaj al-Talab*, Tehran: Anjoman-e-Asar-o-Mafakher-e-Farhangi. [in Persian]
- Zwicky, A. M. (1985). Heads. *Journal of Linguistics* 21: 1-29.

مقاله مروری

ماجرای پایان‌ناپذیر «فعل مرکب»: درآمدی به مفهوم‌شناسی و اصطلاح‌شناسی فعل غیربسیط در زبان فارسی

* مجتبی منشی‌زاده

** احسان چنگیزی

*** بابک شریف

چکیده

بخش وسیعی از نوشتگان موجود درباره «فعل مرکب» در زبان فارسی به تعیین مصادیق این اصطلاح اختصاص یافته است. با این حال، پس از قریب به چهار قرن از شناسایی این ساخت در زبان فارسی، هنوز پژوهشگران بر سر تعریف یا تلقی واحدی از آن به اجماع نرسیده‌اند. در نوشتار پیش رو بر آنیم تا نشان دهیم این اختلاف نظر بیشتر ریشه اصطلاح‌شناختی دارد تا مفهوم‌شناختی. بدین منظور پس از مرور آراء عمده نویسندگان درباره زنجیره‌های موسوم به «فعل مرکب»، این زنجیره‌ها را بر اساس تعاریف مقبول نزد زبان‌شناسان از دو مفهوم «فعل» و «مرکب» مورد ارزیابی قرار داده و نشان می‌دهیم که اولاً «فعل» بودن آنها چندان وجهی ندارد و ثانیاً مشکل بتوان همه آنها را «مرکب» (به مفهوم ترکیب ساخت‌وازی) محسوب نمود. در پایان پیشنهاد کرده‌ایم که همه این ساخت‌ها را می‌توان تحت مقوله «محمول مرکب» (معنایی یا دستوری) گنجانند و بدین ترتیب به اتفاق نظر نزدیک شد.

کلیدواژه‌ها: فعل مرکب، محمول، انضمام، ترکیب، فعل سبک

۱. مقدمه

با در نظر گرفتن منهای‌الطلب (زینمی، ۱۳۸۸؛ تألیف شده به سال ۱۰۷۰ ه‍.ق) به منزله نخستین اثری که «فعل مرکب» در زبان فارسی را شناسایی و به این نام^۱ معرفی کرده است، سابقه بحث و تحقیق در این باب اکنون به چهار قرن نزدیک می‌شود. در این مدت طولانی و مشخصاً در نیم قرن اخیر، تحلیل‌های مختلف صرفی، نحوی و معنایی درباره کلیت و اجزای «فعل مرکب» از دیدگاه‌ها و در چارچوب‌های گوناگون نظری صورت گرفته است. ترکیب‌پذیری^۲، جدایی‌پذیری^۳، ساخت موضوعی^۴، ساخت رویدادی^۵ و زایایی، تنها برخی از جنبه‌های عمده «فعل مرکب» اند که تاکنون مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. اما هر یک از این تحلیل‌ها تعریف، و به تبع آن مصادیق متفاوتی برای مفهوم «فعل مرکب» قائل شده‌اند. بدین ترتیب، تنوع مصداق‌های این ساخت پرکاربرد از دید پژوهشگران نیز طیف بسیار وسیعی را دربر گرفته است؛ گستره تضادآلودی که از انکار وجود «فعل مرکب» در زبان فارسی گرفته تا تلقی فعل ماضی نقلی و بعید، گروه اسنادی (دلخور بودن/شدن)، فعل مجهول (کشته شدن) و حتی جمله (جنجال در گرفت) به منزله «فعل مرکب» را شامل می‌شود.

هدف نوشتار حاضر، بررسی علت یا علل تشبث آراء درباب گستره مصداقی این مفهوم است. نگارندگان، بدون آن‌که بخواهند تعریف یا معیاری را بر دیگری رجحان دهند، بر این باورند که این تشبث، بیشتر ماهیت اصطلاح‌شناختی دارد تا مفهوم‌شناختی. به دیگر سخن، مسئله نه ارائه تعاریف گوناگون از مفهومی واحد («فعل مرکب»)، بلکه اطلاق لفظی واحد و مشترک به پدیده‌های گوناگون است و چنان که گفته‌اند، «اشتراک لفظ، دائم رهزن است».

۲. پیشینه پژوهش

«فعل مرکب» تاکنون موضوع صدها کتاب، مقاله و پایان‌نامه بوده است که هر یک گوشه‌ای از جنبه‌های صوری و معنایی این پدیده زبان فارسی را مورد مطالعه و تحلیل قرار داده‌اند. در بخش بعد به منظور ترسیم طیف پدیده‌های موسوم به «فعل مرکب»، برخی از توصیف‌ها و تحلیل‌های صورت گرفته درباره «فعل مرکب» را معرفی خواهیم کرد، اما از آنجا که نوشتار حاضر بیشتر جنبه فراتحلیل^۶ دارد تا «تحلیل»، اکثر قریب به اتفاق مطالعات مذکور نمی‌توانند پیشینه آن محسوب شوند. از این رو، در این بخش تنها به معرفی محدود آثاری می‌پردازیم که در جستجوی مکتوبات فراتحلیلی درباره «فعل مرکب» یافته‌ایم.

رحیمی و قبادی کیا (۱۳۹۶) کوشیده‌اند گزارشی از سیر تحول پژوهش‌های دستورنویسان و زبان‌شناسان درباره «فعل مرکب» ارائه دهند. ایشان پس از مرور آراء مختلف درباره تعریف و مصادیق «فعل مرکب» به این نتیجه رسیده‌اند که «درمجموع می‌توان گفت که دیدگاه‌های معناگرایانه و ساختارگرایانه دستورنویسان و زبان‌شناسان در بیان فعل مرکب، کمابیش به هم نزدیک است». از نظر ایشان، در تعریف فعل مرکب «همواره باید به مفاهیم ساخت‌واژی، نحوی و معنایی توأمان نگریسته شود». بر این اساس، در «بازتعریف» فعل مرکب می‌نویسند «فعلی است که از دو جزء (اسم یا صفت + همکرد) تشکیل شده است که در مجموع یک معنی دارد و در جمله نقش اسناد را به عهده دارد و گسترش‌پذیری مانع مرکب بودن آنها نیست». بدین ترتیب نویسندگان بدون ارائه معیاری جدید، تنها دست به گزینش از میان معیارهای گذشتگان در تعریف و تحدید فعل مرکب می‌زنند. ضمناً ایشان برای گزینش خود دلیل خاصی ذکر نمی‌کنند و به طور مشخص نمی‌گویند چرا «گسترش‌پذیری مانع مرکب بودن آنها نیست».

^۱ پیش از زینمی، ابن مهنا (۱۳۳۸:ق۲۴) در قرن هشتم هجری افعال فارسی را - بدون نام‌گذاری - به چهار دسته تقسیم کرده است که نوع اول، افعال بسیط و سه نوع دیگر شامل ساخت‌هایی مانند زین کردن، دراز شدن و روزه داشتن است.

^۲ compositionality

^۳ separability

^۴ argument structure

^۵ event structure

^۶ meta-analysis

بهنام‌فر و ابراهیم‌زاده (۱۳۹۷) با هدف آسیب‌شناسی توصیف «فعل مرکب»، تعداد زیادی از کتاب‌های دستور زبان فارسی و نیز برخی پژوهش‌های زبان‌شناختی را مورد بررسی قرار داده و سه گونه آسیب‌تعریفی، اصطلاح‌شناختی و روش‌شناختی را در تعریف و تشخیص مصادیق «فعل مرکب» تشخیص داده‌اند. ایشان در بخش اصطلاحات، «بی‌توجهی به کاربرد متداول» و «عدم نظام‌مندی اصطلاحات» و در بخش تعاریف، «عدم جامعیت و مانعیت»، «تناقض تعاریف با مثال‌ها» و «ابهام و بی‌توجهی به نظام مفاهیم دستور زبان» را از آسیب‌های موجود در تحلیل‌های پیشین می‌دانند. اما متأسفانه عدم آشنایی کافی با مفاهیم و اصطلاحات تخصصی زبان‌شناسی باعث شده است بررسی ایشان فاقد دقت و قوت کافی باشد.

بالاخره **شهبازی (۱۳۹۸)** پس از برشمردن آراء دستورنویسان و زبان‌شناسان در توصیف و تعریف فعل مرکب، بدون هیچ استدلالی و تنها با ذکر این که «اغلب این پژوهشگران، وجود فعل مرکب در زبان فارسی را پذیرفته‌اند»، نتیجه می‌گیرد که «وجود فعل مرکب در زبان فارسی به دلیل داشتن ساختار ترکیبی، امری کاملاً طبیعی و مشهود است». وی افعال مرکب را بر اساس نوع (و گاه نقش) عناصر تشکیل‌دهنده آنها به سه دسته تقسیم می‌کند و معیارهایی برای شناسایی «افعال مرکب حقیقی» به دست می‌دهد. وی معتقد است در فعل مرکب، هم‌کرد تنها وظیفه صرف فعل را بر عهده دارد و لذا کردن در طلب کردن دقیقاً معادل «یدن» در طلبیدن است. در جمع‌بندی این بخش می‌توان وجوه مشترک آثار ذکر شده را چنین برشمرد: مسلم‌انگاشتن وجود «فعل مرکب»، بررسی و سنجش تعاریف موجود بر اساس تلقی مورد قبول نویسندگان و بالاخره تأیید یک یا چند نظر (با اندکی تغییر) از میان آراء بررسی شده بدون پرداختن به علت یا ماهیت اختلاف نظر بین پژوهشگران در تعیین مصادیق «فعل مرکب».

۳. پدیده‌های موسوم به «فعل مرکب»

همان‌گونه که اشاره شد، گستره مصادیق موسوم به «فعل مرکب» طیف وسیعی را دربرمی‌گیرد. در این بخش به برخی از آراء در این باب اشاره می‌کنیم. اما پیش از آن، ذکر سه نکته خالی از فایده نیست. نخست، از آنجا که هدف این بحث، ذکر «پیشینه مطالعات» به معنای مصطلح آن در پایان‌نامه‌ها و مقالات پژوهشی نیست، همه آثار معرفی شده لزوماً از مهم‌ترین پژوهش‌ها درباره «فعل مرکب» نیستند. دوم آن که به همین دلیل، نوشته‌های مورد اشاره نه به ترتیب تاریخی، بلکه به ترتیب گستردگی تلقی نویسندگان از مفهوم «فعل مرکب» ذکر شده‌اند تا طیف پدیده‌های مورد نظر برای خواننده روشن‌تر شود. سه‌دیگر آن که به سبب صبغه اصطلاح‌شناختی موضوع، تمرکز اصلی ما بر آثار فارسی خواهد بود، اما به فراخور بحث و در بخش‌های بعد، از برخی نوشته‌های غیرفارسی نیز یاد خواهیم کرد.

وسیع‌ترین تلقی از مفهوم «فعل مرکب» را ظاهراً **دبیرمقدم (۱۳۷۶)** داشته است. وی «فعل مرکب» را به فعلی اطلاق می‌کند که «ساختمان واژی آن بسیط نیست بلکه از پیوند یک سازه غیرفعلی همچون اسم، صفت، اسم مفعول، گروه حرف اضافه‌ای یا قید با یک سازه فعلی تشکیل شده است». وی افعال مرکب را ذیل دو دسته «ترکیبی» و «انضمامی» بررسی می‌کند. در فرایند ترکیب، انواع عناصر به شرح زیر شرکت دارند (**دبیرمقدم، ۱۳۷۶**):

(۱) صفت و فعل کمکی: دلخور بودن، دلخور شدن، دلخور کردن

(۲) اسم و فعل: تهدید کردن، سوت زدن، انجام دادن، یاد گرفتن، رنج کشیدن، دوست داشتن، غصه خوردن

(۳) گروه حرف اضافه‌ای و فعل: به دنیا آمدن، در میان نهادن، از بین رفتن، به خون کشیدن

(۴) قید یا قید پیشوندی و فعل: پس دادن، پیش کشیدن، برانداختن، فروریختن

(۵) اسم مفعول و فعل کمکی مجهول‌ساز: کشته شدن، اطلاع داده شدن

در بررسی فرایند انضمام، دبیرمقدم دو گروه را شناسایی کرده است: انضمام مفعول، مانند غذا خوردن، درس خواندن و ماهی گرفتن، و انضمام گروه حرف اضافه‌ای که در آن حرف اضافه حذف می‌شود، مانند [به] زمین خوردن.

خانلری (۱۳۶۵: ۱۲۷-۱۲۸) فعل‌های فارسی را از نظر ساختمان به پنج دسته ساده، پیشوندی، مرکب، عبارت فعلی و ناگذر تقسیم و «فعل مرکب» را به افعالی اطلاق می‌کند که «از دو کلمه مستقل ترکیب یافته‌اند. کلمه اول اسم یا صفت است... کلمه دوم فعلی است که... آن را «همکرد» می‌خوانیم... هرگاه دو کلمه از این انواع که ذکر شد، دو معنی را به ذهن القا کند، یعنی هر یک از اجزاء معنی مستقل و اصلی خود را حفظ کرده باشند، اطلاق اصطلاح فعل مرکب به آنها درست نیست، بلکه از دو جزء جداگانه جمله سخن باید گفت». بدین ترتیب از نظر خانلری خراب ساختن فعل مرکب است زیرا «معنی واحدی دارد»، در حالی که دیوار ساختن فعل مرکب نیست و «دو جزء مستقل جمله است».

خانلری (۱۳۶۵: ۱۶۰) ترکیب اسم یا صفت با فعل پیشوندی را نیز فعل مرکب محسوب کرده و آن را «فعل مرکب سه جزئی» می‌نامد، مانند دم درکشیدن و سر درآوردن. سومین گروه از افعالی که خانلری «فعل مرکب» محسوب می‌کند، افعال یک‌شخصه‌ای مانند سردم شد، گرمم بود، خوشم آمد و گریه‌ام گرفت است که وی آنها را «فعل ناگذر» می‌نامد و معتقد است «فعل ناگذر همیشه مرکب است» (۱۳۶۵: ۱۷۶).

از نظر **خیامپور** (۱۳۴۴: ۶۳) فعل مرکب «فعلی است متشکل از فعلی بسیط با یک پیشاوند، یا از یک اسم با فعلی در حکم پساوند. و عبارت دیگر فعلی است متشکل از دو لفظ دارای یک مفهوم»^۱. وی برای حالت نخست، فعل‌هایی مانند دررفت، درخواست و برنشست، و برای حالت دوم، نمونه‌هایی مانند جنگ کرد، رنگ کرد، زمین خورد و رخ داد را ذکر می‌کند.

ابوالقاسمی (۱۳۷۵: ۱۵۲) بدون به دست دادن تعریفی از «فعل مرکب»، ساخت‌های ماضی نقلی و بعید در فارسی باستان را که با افزودن فعل کمکی ah- (بودن) به فعل اصلی ساخته می‌شوند، ذیل مبحث «فعل مرکب» ذکر می‌کند و در عین حال، ترکیباتی همچون آسایش کردن، بهره نمودن، درود دادن، کین خواستن و نماز بردن را نیز از مصادیق «فعل مرکب» در فارسی میانه می‌داند.

بالاخره **وحیدیان** [کامیار] (۱۳۵۱) با برشمردن سه معیار معنایی، نحوی و واجی برای واژه مرکب و بررسی امکان تطبیق آنها بر عبارات موسوم به «فعل مرکب» نتیجه می‌گیرد که «ملاک معنایی بی‌ارزش است و با ملاک دوم و سوم فعل‌های باصطلاح مرکب فارسی مرکب نیستند» و لذا «در زبان فارسی فعل مرکب نیست». در بخش‌های بعد، به دیدگاه وحیدیان با تفصیل بیشتری خواهیم پرداخت.

در جمع‌بندی و مقایسه تعاریف فوق از فعل مرکب و با وام‌گیری از اصطلاح‌شناسی خانلری و دبیرمقدم باید گفت افعال انضمامی و عبارات فعلی را تنها دبیرمقدم، و افعال ناگذر (یک‌شخصه) را تنها خانلری در دایره مصادیق فعل مرکب قرار می‌دهد؛ دبیرمقدم و ابوالقاسمی (هر یک برخی از) ساخت‌های دارای فعل کمکی را «فعل مرکب» محسوب می‌کنند؛ خیامپور و دبیرمقدم افعال پیشوندی را نیز «فعل مرکب» می‌دانند و وحیدیان اساساً به وجود «فعل مرکب» در زبان فارسی قائل نیست.

بدین ترتیب ملاحظه می‌کنیم که بین تلفی‌های فوق از «فعل مرکب» هیچ فصل مشترکی وجود ندارد. به سخن دقیق‌تر، یگانه گروهی از ساخت‌های فعلی که چهار تن از پنج نویسنده یادشده «فعل مرکب» محسوب می‌کنند، همان چیزی است که دبیرمقدم در زیرگروه ۲ از گروه «افعال مرکب ترکیبی» یعنی ساخت‌های حاصل از ترکیب اسم و فعل (غیر کمکی) قرار می‌دهد، اما **وحیدیان** (۱۳۵۱) حتی همین گروه را نیز «فعل مرکب» نمی‌داند. اکنون باید بینیم علت این تفرق آراء دقیقاً چیست.

همان گونه که اشاره شد، به نظر می‌رسد علت این اختلاف شدید را باید در اصطلاح‌شناسی یا به عبارت دقیق‌تر در اشتراک لفظی «فعل مرکب» بین همه این پدیده‌های متنوع جستجو نمود. اما چرا و چگونه اصطلاح «فعل مرکب»، مشترک لفظی^۲ است؟ طبعاً این اشتراک

^۱ رسم الخط نقل قول‌های مستقیم و مشخصات منابع مقاله مطابق اصل منبع، حفظ شده و رسم الخط متن مقاله بر اساس دستور خط فارسی مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی است.

^۲ برای آشنایی بیشتر با مفهوم «مشترک لفظی» رجوع کنید به کتاب‌های منطق قدیم از جمله **خوانساری** (۱۳۵۲).

لفظی از یک یا هر دو عنصر تشکیل‌دهنده این اصطلاح یعنی «فعل» و «مرکب» سرچشمه می‌گیرد. در بخش‌های بعد نشان خواهیم داد که هر یک از این دو لفظ چگونه موجب ابهام و در نتیجه، اختلاف در مصداق «فعل مرکب» شده‌اند.

۴. آیا «فعل مرکب» مرکب است؟

چنان که دیدیم، نویسندگانی که می‌توان آنان را نماینده مهم‌ترین دیدگاه‌های موجود دربارهٔ چیستی «فعل مرکب» دانست، بر سر فعل مرکب بودن هیچ ساختی اجماع ندارند و مانع اصلی این اجماع و حیدیان (۱۳۵۱) است که «فعل مرکب» مورد قبول دیگران را اساساً «مرکب» نمی‌داند. حال بینیم دلایل و حیدیان بر این ادعا چیست. همان‌طور که اشاره شد، وی برای واژه مرکب سه «معیار» یا دلیل ذکر و تطبیق هر یک را بر «فعل مرکب» بررسی می‌کند که این سه دلیل را در زیر بازگو کرده‌ایم:

- دلیل معنایی: وحدت معنایی یا مترادف بودن یک گروه نحوی با یک فعل بسیط در فارسی یا زبانی دیگر دلیل بر مرکب بودن آن گروه نحوی نیست. برای مثال، از معادلهٔ «در کلبه زندگی کردن = to hut» نتیجه نمی‌شود که عبارت «در کلبه زندگی کردن» فعل مرکب است.
- دلیل نحوی: جزء نخست واژه مرکب، وابسته‌پذیر و شکاف‌پذیر نیست: کتابخانه^{*}/ کتاب بزرگ‌خانه؛ تخم مرغ^{*}/ تخمها مرغ؛ اما جزء غیرفعلی «فعل مرکب» قابل گسترش است و لذا کار کردن مرکب نیست، زیرا می‌توان گفت: کار را کرد یا کاری کرد یا کار خوبی کرد.
- دلیل واجی: الگوی تکیه در «فعل مرکب» و گروه فعلی تشکیل شده از مفعول و فعل بسیط، یکسان است، مثلاً در هر دو عبارت قسم خورد و مشروب خورد (مثال‌های و حیدیان (۱۳۵۱))، تکیه روی هجای دوم اسم قرار دارد و لذا از حیث واج‌شناختی (و در نتیجه ساختاری) تمایزی بین این دو عبارت نیست، یعنی همان‌طور که مشروب خورد فعل مرکب نیست، قسم خورد نیز نیست. ما اکنون در مقام نقد دلایل و حیدیان نیستیم و قصدمان تنها توجه دادن به این نکته است که همهٔ این دلایل، فارغ از درستی یا نادرستی‌شان، ناظر به تعریف واژه «مرکب» از دیدگاه علم صرف است که در مقابل واژه «مشتق» قرار می‌گیرد و اصطلاح انگلیسی آن compound (در مقابل derivative) و عبارت است از واژه‌ای که از بیش از یک ستاک واژگانی تشکیل شده باشد. واژه‌های مرکب با معیارهای واج‌شناختی، صرفی، نحوی و معنایی از گروه‌های نحوی تمایز می‌یابند که جدایی‌ناپذیری و گسترش‌ناپذیری از جمله آنها است.^۱ اما با نگاهی به تعاریف سایر نویسندگان مورد اشاره ملاحظه می‌شود که تلقی ایشان (احیاناً به جز دبیرمقدم) از «مرکب»، صرفاً لفظی است که بسیط نباشد، یعنی بیش از یک جزء داشته باشد. از این مفهوم در انگلیسی تعبیر به complex می‌کنند که در مقابل simplex (یا simple) قرار می‌گیرد. بر این اساس «فعل مرکب» به معنای complex verb به هر فعلی اطلاق می‌شود که بیش از یک عنصر داشته باشد. این عنصر(های) افزوده می‌توانند ناشی از انواع فرایندهای وندافزایی (اعم از شناسه یا سایر وندهای تصریفی و اشتقاقی) یا ترکیب باشند.^۲ اما «فعل مرکب» به معنای compound verb فعلی است که مشخصاً از طریق فرایند ترکیب ساخت‌واژی (compounding) تشکیل شده باشد. بدین ترتیب به نظر می‌رسد اختلاف نظر بین و حیدیان و دیگران، قابل فروکاستن به اختلاف برداشت ایشان از لفظ «مرکب» است.

و حیدیان سال‌ها بعد (و حیدیان کامیار، ۱۳۸۲) در چرخشی قابل توجه، وجود «فعل مرکب» را به رسمیت می‌شناسد، اما برای تشخیص آن، دو معیار وضع می‌کند که یکی همان معیار سابق‌الذکر یعنی گسترش‌ناپذیری جزء غیرفعلی (با وابسته‌هایی از قبیل «ی نکره»، «ها»، «تر» یا صفت و مضاف‌الیه) و دیگری معیار نحوی است که می‌گوید فعل در صورتی مرکب است که هم‌کرد آن «با کلمه یا کلمات پیش از

^۱ برای تفصیل این معیارها، از جمله نگه‌سیلمت و سیمز (Haspelmath and Sims 2010:190ff).

^۲ برای اطلاع از پژوهشی مبسوط دربارهٔ این تلقی از «فعل مرکب» نگ‌میلر (Miller 1993).

خود رابطه نحوی نداشته باشد یعنی کلمه همراه فعل، مفعول، مسند،... نباشد» (۱۳۸۲: ۶۰). بر اساس این معیارها از نظر وی دریافت کرد فعل مرکب است زیرا نمی‌توان گفت: *دریافتی کرد یا *دریافت خوبی کرد. اما عباراتی همچون کوشش کرد و کار کرد فعل مرکب نیستند، زیرا می‌توان جملات زیر را گفت:

کوشش‌ها کرد، کوشش زیادی کرد، کوششش را کرد.

کاری کرد، کارها کرد، کار خوبی کرد، کارهایش را کرد (وحیدیان کامیار، ۱۳۸۲).

از نظر وحیدیان کامیار در جمله‌های فوق، کرد فعل ساده و کوشش و کار مفعول آن هستند. برخی دیگر از فعل‌هایی که بر اساس معیارهای وی مرکب‌اند عبارت‌اند از عرضه کردن، قرار داشتن، پدید آمدن، دست یافتن، جای دادن، باقی گذاشتن، بیان شدن و جا ماندن. وی همچنین عبارت‌های فعلی (نگ‌خانلری در بخش ۳ این مقاله) مانند به حرف آمدن، از اعتبار افتادن و به سر آمدن را در شمار فعل‌های مرکب قرار می‌دهد.

با تعریف اخیر **وحیدیان کامیار** (۱۳۸۲)، هر چند ظاهراً بر سر وجود «فعل مرکب» در زبان فارسی اجماع حاصل شده است، اما باید در نظر داشت که اولاً آن اختلاف برداشت از واژه «مرکب» به قوت خود باقی است و پذیرفتن وجود «فعل مرکب» از سوی وحیدیان کامیار نه به دلیل تغییر معیارهای او، بلکه به سبب یافتن نمونه‌هایی بوده است که از نظر او واجد این معیارها هستند. ثانیاً مصادیق مورد قبول وی از «فعل مرکب»، زیرمجموعه‌ای از مجموعه افعال مرکب مورد اجماع چهار نویسنده دیگر است، یعنی تنها آن دسته از افعال «مرکب ترکیبی» (نگ‌دبیرمقدم و نظر دیگران در بخش ۳ این مقاله) را دربرمی‌گیرد که جزء نخست آنها با هم‌کرد رابطه نحوی نداشته و گسترش‌پذیر هم نباشد. در نتیجه به رغم این اجماع ظاهری، دایره مصادیق مشترک «فعل مرکب» بین قائلان به وجود آن تنگ‌تر از قبل و محدود به این دسته اخیرالذکر شده است.

بدین ترتیب در پاسخ به پرسشی که در عنوان این بخش آمده است باید گفت اگر از «مرکب»، معنای لغوی آن یعنی «تشکیل شده از دو یا چند جزء» را مراد کنیم، «فعل مرکب» قطعاً مرکب است، اما اگر منظور، معنای اصطلاحی آن در صرف (compound) باشد، آنگاه دشوار بتوان معیار گسترش‌ناپذیری را، که از معیارهای مرکب بودن واژه است ولی در مورد بسیاری از «افعال مرکب» صدق نمی‌کند، نادیده گرفت و آنها را «مرکب» به معنی اخص کلمه دانست. به عنوان نمونه، زنجیره کار(ها) کرد (نگ‌تحلیل وحیدیان کامیار در سطور بالا) - به رغم گسترش‌پذیری - بدون شک «مرکب» (به مفهوم اعم کلمه) است، لکن برای مرکب دانستن آن به مفهوم ساخت‌وازی لاجرم باید در تعریف اصطلاح «مرکب» تجدید نظر نمود. شاید از همین رو است که برخی زبان‌شناسان ایرانی (از جمله صفوی، ۱۳۹۹) به جای «فعل مرکب» اصطلاح «فعل هم‌کردی»^۱ را به کار می‌برند.

۵. آیا «فعل مرکب»، فعل است؟

دیدیم که واژه «مرکب» به سبب اشتراک لفظی، مستعد برداشت‌های مختلف و در نتیجه اختلاف نظر بر سر مصادیق «فعل مرکب» است. حال برای ساده‌سازی و پیشبرد بحث، فرض کنیم «مرکب» فقط یک معنی دارد که مورد قبول همگان است. در این صورت «فعل مرکب» در وهله نخست ناگزیر باید «فعل» باشد. به دیگر سخن، اگر کسی واحد زبانی معینی را «فعل مرکب» بداند، قطعاً آن را «فعل» هم می‌داند. اکنون بیاییم بر سر «فعل» و ببینیم آیا این مفهوم نیز در تعریف یا تشخیص «فعل مرکب» موجب اختلاف نظر بوده است یا نه و اگر آری، چگونه. اما ابتدا ببینیم فعل چیست. بدین منظور، تعریف «فعل» را از یکی از مراجع معتبر زبان‌شناسی نقل می‌کنیم:

^۱ برخی نویسندگان از جمله زاهدی (۱۳۸۶) نیز پیشتر همین اصطلاح را به جای هم‌کرد یا فعل سبک به کار برده‌اند.

یکی از مهم‌ترین مقولات واژگانی، و مقوله‌ای که ظاهراً جهانی است. طبقه افعال هر زبانی، هم بزرگ و هم باز است. به لحاظ دستوری، وجه تمایز آشکار فعل [با سایر مقولات]، عمدتاً از این جهت است که هر فعلی نوعاً حضور مجموعه مشخصی از موضوع‌های اسمی^۱ را در جمله ایجاب می‌کند، که هر یک از آنها نوعاً نماینده نقش معنایی معینی است و ظهور هر یک از آنها ممکن است صورت دستوری معینی (اعم از حالت‌نمایی^۲ خاص، حرف اضافه خاص و جز آن) را ایجاب نماید. در بخش اعظم زبان‌ها، هرچند نه در همه آنها، فعل جایگاه نشان دادن زمان دستوری و نیز غالباً نمود، وجه، و مطابقت شخص و شمار با فاعل و گاهی با سایر گروه‌های اسمی موضوع است. به لحاظ معنایی، فعل نوعاً و بیش از هر چیز بیانگر عمل، رخداد، و وضع و حال است، مانند خوردن، مردن، دانستن، ریختن (Trask 1996:297).

با پیش چشم داشتن این تعریف استاندارد - که در مورد زبان فارسی کاملاً صدق می‌کند - و با افزودن این نکته که فعل فارسی علاوه بر میزبانی مقولات یادشده در تعریف فوق، جایگاه بیان مقوله نفی نیز هست، اکنون پردازیم به «فعل مرکب». گفتیم که وحیدیان کامیار در زنجیره‌هایی مانند کار کرد و کوشش کرد (که از نظر دیگران «فعل مرکب» و در نتیجه، لاجرم «فعل» اند)، فقط کردن، و نه کل زنجیره را، فعل می‌داند. همچنین افعال یک‌شخصه یا به قول خانلری «ناگذر» که وی «فعل» مرکب می‌داند، از نظر **دبیرمقدم** (۱۳۷۶) «اساساً فعل مرکب نیستند، بلکه جملات تمام و کمالی اند که در آنها جزء اسمی فاعل است و قاعده اجباری مطابقت فعل با فاعل در زبان فارسی نیز این اسم‌ها را به عنوان فاعل جمله مبنای مطابقت قرار می‌دهد». به عنوان مثال زنجیره خوشش می‌آید از نظر وی نه فعل، بلکه جمله‌ای است که فعل آن می‌آید و فاعل آن خوش است.

تلقی وحیدیان کامیار و دبیرمقدم از «فعل» در هر دو تحلیل مذکور، همسو با تعریف یادشده در بالا است که فعل را (علاوه بر ویژگی‌های دیگر) عنصری نوعاً حامل نشانگرهای شخص، شمار، زمان، وجه، نمود (و در فارسی، نفی) می‌داند. بدین ترتیب در مثال‌های پیش گفته، واژه‌های کار، کوشش و خوش جزئی از فعل ما نخواهند بود زیرا چنین عناصر تصریفی را نمی‌پذیرند یا به تعبیر رایج در سنت زایشی بیرون از گروه زمان دستوری^۳ یا گروه نفی^۴ فعل قرار می‌گیرند، چنان‌که می‌گوییم کار نکرد، کوشش می‌کرد و نمی‌گوییم * نکار کرد و * می‌کوشش کرد. حال ببینیم این ویژگی مهم «فعل» درباره کدام یک از مصادیق یادشده برای «فعل مرکب» صدق می‌کند. در زیر برای مثال، افزودن شناسه اول شخص مفرد م، پیشوند نفی ن، پیشوند استمرار می- و فعل کمکی خواستن به یک نمونه از هر یک از این نوع ساخت‌ها را مشاهده می‌کنیم:

فعل پیشوندی	برداشتم	برنداشت	برمی‌داشت	برخواهم داشت
فعل مرکب ترکیبی	عرضه کردم	عرضه نکرد	عرضه می‌کرد	عرضه خواهم کرد
فعل مرکب ترکیبی	دلخور بودم	دلخور نبود	دلخور می‌بود	دلخور خواهم بود
فعل مرکب ترکیبی	دلخور شدم	دلخور نشدم	دلخور می‌شدم	دلخور خواهم شد
فعل مرکب ترکیبی	کشته شدم	کشته نشدم	کشته می‌شدم	کشته خواهم شد
فعل مرکب انضمامی	کتاب خواندم	کتاب نخواندم	کتاب می‌خواندم	کتاب خواهم خواندم
فعل ناگذر یک‌شخصه	خوشم آمد	خوشم نیامد	خوش می‌آمد	خوشم خواهم آمد
عبارت فعلی	از دست دادم	از دست ندادم	از دست می‌دادم	از دست خواهم داد
ماضی نقلی	داده‌ام	نداده‌ام	می‌داده‌ام	_____
ماضی بعید	داده بودم	نداده بودم	می‌داده بودم	_____

¹ NP arguments

² case marking

³ Tense phrase

⁴ Negation phrase

ملاحظه می‌کنیم که در همه موارد فوق، پیشوندهای تصریفی و فعل کمکی خواستن (در صورت وجود) به ستاک همکرد (یا جزء فعلی «فعل مرکب») می‌پیوندند و جز در دو ساخت پایانی، یعنی ماضی نقلی و ماضی بعید، بین دو جزء «فعل مرکب» فاصله می‌اندازند.^۱ بدین ترتیب تنها همین دو ساخت اخیرند که از محک ساختاری یا صرفی «فعل» بودن سربلند بیرون می‌آیند و طرفه آنکه به جز *ابوالقاسمی* (۱۳۷۵) هیچ نویسنده دیگری آنها را «فعل مرکب» محسوب نکرده است. حاصل سخن آنکه پیش از اطلاق «فعل» مرکب به هر یک از زنجیره‌های بالا ابتدا باید روشن کنیم که عناصر پیش فعلی آنها (پیشوند، اسم، صفت، گروه حرف اضافه‌ای) به چه معنا، جزئی از فعل محسوب می‌شوند. در بخش بعد برای یافتن پاسخ این پرسش به استدلال صاحبان این نظرها رجوع می‌کنیم.

۶. «فعل مرکب» یا محمول مرکب؟

خانلری در توضیح نام‌گذاری خود بر ساخت‌هایی که ذکر آن در بخش ۳ گذشت استدلال می‌کند که «اطلاق فعل مرکب به این گونه کلمات از آن جهت است که از مجموع آنها معنی واحدی دریافته می‌شود» (۱۳۶۵:۱۲۷). **دبیرمقدم** (۱۳۷۶) نیز علاوه بر معیارهای واجی، صرفی و نحوی، به این معیار یا ویژگی معنایی هم نظر دارد و معتقد است فعل‌های مرکب اعم از «افعالی که به شیوه ترکیب یا انضمام ساخته شده‌اند کل‌های معنایی‌اند». بدین ترتیب به رغم اختلاف نظر بین خانلری و دبیرمقدم در تعیین مصداق، نقطه مشترک بین آن دو - که در اینجا مد نظر ما است - تصریح بر «معنی واحد» و کلیت معنایی هر «فعل مرکب» است و این بدان معنا است که معنی «فعل مرکب» قابل تجزیه، خصوصاً به (معنایی) اجزای آن، نیست. برای روشن‌تر شدن مطلب، در زیر، نمونه‌هایی چند از کاربرد تعدادی از مصداق «فعل مرکب» با همکردهای مختلف را که همه نویسندگان یادشده در بخش ۳، صراحتاً^۲ یا قاعدتاً، بر سر آن اتفاق نظر دارند، بررسی می‌کنیم. مثال‌ها از متون نثر و برای سهولت مراجعه بعدی خوانندگان، جملگی از **خانلری** (۱۳۶۵) انتخاب و نقل شده است. بندهای شامل «فعل مرکب» به صورت زیر خط‌دار و هر «فعل مرکب» با حروف خوابیده نشان داده شده است.

۱) تسلیم کردن: رعب بر دل ایشان غالب شد، هم در آن ساعت حصار تسلیم کردند. (ص ۱۳۰)

۲) دست دادن: و علم، هر کس را دست ندهد. (ص ۱۳۶)

۳) سر زدن: رفتم که به دوستان سر بزنم. (ص ۱۳۹)

۴) سوگند خوردن: و سوگند خورد که طعام و شراب نخورم. (ص ۱۴۰)

۵) انس گرفتن: تا مرغان هوا و ددان و دیوان همه به حوا انس گرفتند. (ص ۱۴۶)

بر اساس آنچه پیشتر درباره ویژگی‌های ساختاری و صرفی فعل گفتیم، قاعدتاً فعل‌های به کاررفته در بندهای حاوی «فعل مرکب» در مثال‌های ۱ تا ۵ همان همکردهای «فعل‌های مرکب» و به ترتیب عبارت‌اند از کردند، ندهد، بزنم، خورد، و گرفتند. حال اگر از دید معنایی - که خانلری و دبیرمقدم در تشخیص «فعل مرکب» به این معیار توجه داشته‌اند - به این بندها بنگریم و هر یک از آنها را نمایانگر یک گزاره (proposition) بدانیم، می‌توانیم موضوع و محمول آنها را مشخص نماییم. به عنوان نمونه گزاره بیان شده در مثال ۵ را می‌توان به صورت کوتاه شده زیر نشان داد:

۵' مرغان به حوا انس گرفتند.

^۱ البته این جدایی، در مقام نظر، مانع مرکب بودن این زنجیره‌ها نمی‌شود، زیرا می‌توان هسته فعلی را، به تعبیر زویکی (Zwicky 1985)، مقر صرفی - نحوی (morphosyntactic locus) واژه مرکب، و دامنه شمول آن عناصر تصریفی را کل زنجیره دانست. ولی ما در بخش قبل نشان دادیم که این ساخت‌ها را به دلایل دیگری - از جمله گسترش‌پذیری جزء غیرفعلی - نمی‌توان ترکیب ساخت‌وازی دانست.

^۲ کلیه «فعل‌های مرکب» از نمونه‌های مشترک بین خانلری و دبیرمقدم انتخاب شده‌اند.

موضوع (argument) های گزاره فوق، مرغان و حوا، و محمول (predicate) آن انس گرفتند است. البته هر یک از دو واژه انس و گرفتند نیز بالقوه محمول‌اند، یعنی در گزاره‌های معینی می‌توانند محمول باشند، چنان که در مثال‌های زیر مشاهده می‌کنیم.

۶) انس مرغان با حوا

۷) آدم و حوا مرغان را گرفتند.

اگر صورت منطقی (و نه نحوی) مثال‌های بالا را در نظر بگیریم، محمول مثال ۶ انس و محمول جمله ۷ گرفتند است. اما چنان‌که گفتیم، محمول جمله ۵، یعنی بخشی از گزاره که رابطه بین دو موضوع آن (مرغان و حوا) را بیان می‌کند، نه انس و نه گرفتند بلکه انس گرفتند است. به طریق مشابه، محمول مثال‌های ۱ تا ۴ به ترتیب عبارت خواهند بود از تسلیم کردند، دست ندهد، سر بزنم و سوگند خورد. بدین قرار به نظر می‌رسد مقصود نویسندگان همچون خانلری و دبیرمقدم از «فعل» در اصطلاح «فعل مرکب» همانا «محمول» بوده است، نه فعل به معنای دقیق آن (نگ تعریف یاد شده از مفهوم فعل در بخش ۵). اما برای پی بردن به ریشه این خلط اصطلاح، باید دید «محمول» چه معنا و مفهومی دارد.

اصطلاح «محمول» در منطق و زبان‌شناسی دست‌کم به دو مفهوم متفاوت زیر به کار می‌رود:

۱) در معنی‌شناسی و منطق صوری، آن عنصری از گزاره (proposition) است که بیانگر ویژگی یا رابطه‌ای است که بر موضوع (ها) (argument) حمل، یا بین آنها برقرار می‌شود. این عنصر نوعاً فعل است، اما می‌تواند اسم، صفت و جز آن نیز باشد. به عنوان نمونه، محمول جمله علی‌خواید، فعل (خواید) و محمول جمله علی‌دانا است، صفت (دانا) است. از دیگر سو اغلب، و نه همه افعال نیز (بالبقوه) محمول‌اند. به طور مشخص، فعل‌های ربطی - چنان که از نامشان پیدا است - معمولاً محمول نیستند و تنها ربط (یا به تعبیر قدما «نسبت حکمیّه») بین موضوع و محمول (یا به تعبیر دستوری، مسند‌الیه و مسند) را بیان می‌کنند. این نوع محمول (در مثال فوق، دانا) را می‌توانیم «محمول معنایی» بنامیم.

۲) در منطق قدیم به بخشی از قضیه (= گزاره) اطلاق می‌گردد که شامل «موضوع»^۱ (subject) نمی‌شود و در دستور سنتی تقریباً معادل با «خبر» (در مقابل «مبتدا») یا «گزاره»^۲ (در مقابل «نهاد») (خانلری، ۱۳۵۱) است. به عنوان مثال، در گزاره بیان شده با جمله همه دانشجویان در امتحان قبول شدند، عبارت همه دانشجویان نهاد (= مبتدا = موضوع) و در امتحان قبول شدند گزاره (= خبر = محمول) است. این نوع محمول را می‌توانیم «محمول دستوری» بنامیم.^۳

در باب دو نوع محمول پیش‌گفته، دو نکته شایان ذکر است. نخست این که این دو نوع محمول گاهی - و مشخصاً در بندهای تشکیل شده تنها از فاعل و فعل ساده - بر هم منطبق می‌شوند. مثلاً در جمله علی‌خواید، فعل خواید هم محمول معنایی و هم محمول دستوری است.

نکته دوم و مهم‌تر آن که هر دو نوع محمول یادشده می‌توانند مرکب (دارای بیش از یک جزء، یعنی complex و نه compound) باشند. ترسک^۴ (1996: 213) چنین محمولی را (بدون نام‌گذاری آن) چنین توصیف می‌کند: «ساختار مرکبی شامل یک فعل [اصلی] یا فعل کمکی به اضافه عنصری معنی‌دار و کاملاً وابسته به آن، که [مجموعاً] یک واحد زبانی تلقی می‌گردد و می‌تواند یا باید همراه با موضوع‌ها

^۱ ملاحظه می‌شود که واژه «موضوع» نیز در منطق قدیم و جدید مفهوم یکسانی ندارد.

^۲ بدین ترتیب مفهوم «گزاره» نیز در منطق و دستور یکسان نیست.

^۳ برای این مفهوم دوم، امروزه واژه theme (در مقابل theme) به کار می‌رود تا با محمول معنایی اشتباه نشود. در واقع دوگانه subject-predicate - از حیث اصطلاح‌شناختی و نه مفهوم‌شناختی - در زبان‌شناسی کمابیش منسوخ شده و جای خود را در سنت نقش‌گرا به دو گانه‌های topic-comment و theme-rheme و در نمودارهای درختی سنت صورت‌گرا به دوشاخه فاعل/گروه فعلی (subject/verb phrase) داده است.

^۴ Trask

یا نقش‌های مشارک^۱ مشخصی یک بند تشکیل دهد» و برای آن، دو محمول انگلیسی *be happy* و *turn red* را مثال می‌آورد که در دسته‌بندی ما اولی محمول دستوری و دومی محمول معنایی و هر دو مرکب‌اند. بدین ترتیب در جمله علی دانا است، عبارت دانا است محمول دستوری مرکب و در جمله همه دانشجویان قبول شدند، عبارت قبول شدند محمول معنایی مرکب است.

بر اساس آنچه درباره فعل و محمول بیان شد، اکنون باید روشن شده باشد که آنچه در مثال‌های ۱ تا ۵ با حروف خوایده، مشخص و «فعل مرکب» نامیده شده‌اند، در واقع محمول‌های (معنایی) مرکب بندهای مورد نظر هستند و اطلاق «فعل» بر آنها، چنان که گفتیم، ناشی از دو چیز است: یک) خلط بین دو مفهوم «فعل» و «محمول»، و دو) این نکته که محمول‌ها (معنایی) نوعاً از مقوله فعل‌اند و فعل نیز غالباً محمول جمله است.

ناگفته نماند که **ویلیام جونز**^۲ (1804) که ظاهراً نخستین مستشرقی است که «فعل مرکب» در زبان فارسی را مورد توجه قرار داده است، آن را *compound verb* نامیده است و پس از وی نیز کسانی همچون **فوربس**^۳ و **آرنوت**^۴ (1828)، **لمبتون**^۵ (1953)، **الول-ساتن**^۶ (1963) و **دبیرمقدم** (1997) احتمالاً به پیروی از او چنین کرده‌اند. اما چنان که در بخش قبل مورد بحث قرار گرفت، مفهوم *compound* از حیث تطبیق آن بر «فعل مرکب» مناقشه‌انگیز و مسئله‌ساز است، تا جایی که **لازار**^۷ (1957:287) در عنوان بخش «فعل مرکب» از کتاب خود، معادل فرانسوی واژه *compound* را در گیومه قرار می‌دهد («*verbes “composés”*») و خود، آن را *périphrase verbale* یعنی «عبارت فعلی» می‌نامد؛ **ویندفور**^۸ و **پری**^۹ (2009) نیز *compound verb* را در زبان فارسی «اصطلاحی بدتعریف» خوانده‌اند. از این رو در دهه‌های اخیر این اصطلاح در نوشته‌های انگلیسی برای اشاره به «فعل مرکب» در زبان‌های مختلف (از جمله فارسی) کمتر به کار رفته و عمدتاً جای خود را به دو اصطلاح *complex predicate* (محمول مرکب)^{۱۰} و *light verb construction* (ساخت فعل سبک)^{۱۱} داده است. اصطلاح اخیر الذکر به ساخت‌های دارای «فعل سبک» (یعنی فعلی که از معنی واژگانی خود جزئاً یا کلاً تهی شده است) اطلاق می‌شود که تقریباً با «فعل مرکب» خانلری و «فعل مرکب ترکیبی» دبیرمقدم هم مصداق‌اند. گفتنی است برخی نویسندگان فارسی نیز به جای «فعل مرکب» از اصطلاحاتی همچون «گزاره مرکب» (**البرزی و رکی**، ۱۳۷۷) و «محمول مرکب» (**عموزاده و بهرامی**، ۱۳۹۱) استفاده کرده‌اند.

باری، در پرتو این تمایز اصطلاح‌شناختی بین فعل و محمول از یک سو، و تمایز مفهوم‌شناختی بین محمول‌های معنایی و دستوری از سوی دیگر، اینک می‌توان اقسام «فعل مرکب» برشمرده در آثار پیشین را به شرح زیر مورد بازنگری قرار داد. فعل پیشوندی: افعالی همچون برداشتن، در رفتن و فرار سیدن دقیقاً در تعریف ترسک از محمول غیر بسیط (نگ سطور بالا) می‌گنجد و لذا محمول مرکب معنایی هستند. افعال پیشوندی بسته به ساخت موضوعی خود و سایر اجزای جمله می‌توانند محمول دستوری (مرکب) هم باشند، مثلاً در جمله بهار فرامی‌رسد. گفتنی است افعال پیشوندی از نظر ساخت‌واژی و واژه مشتق (و نه مرکب) محسوب می‌گردند و **کلباسی** (۱۳۷۱) ظاهراً تنها نویسنده‌ای است که این افعال را صراحتاً «فعل مشتق» نامیده است.

^۱ participant roles

^۲ Jones, W.

^۳ Forbes, D.

^۴ Arnot, S.

^۵ Lambton, K. S.

^۶ Elwell-Sutton, L.p.

^۷ Lazard, G.

^۸ گفتنی است **نجفی** (۱۳۷۰:۲۲۵) نیز «فعل» بودن برخی از مصادیق مشهور «فعل مرکب» (از جمله مثال خانلری یعنی خراب ساختن) را بر عهده نمی‌گیرد و آنها را (احتمالاً به تاسی از لازار) «عبارت فعلی» می‌خواند.

^۹ Windfuhr, G.

^{۱۰} Perry, J. R.

^{۱۱} برای نخستین پژوهش‌های صورت گرفته با محوریت این اصطلاح، نگ **Alsina et al. 1997** و پژوهش‌های پس از آن درباره فارسی از جمله نگ **Goldberg 1996**

Vahedi-Langrudi 1996, Karimi-Doostan 2001, Müller 2010

^{۱۲} از جمله نگ **Karimi-Doostan 1997, 2005, 2011**

«فعل مرکب» ترکیبی (اسم + همکرد (فعل سبک)): ساخت‌هایی همچون شتاب کردن، انجام دادن و حرف زدن نیز، همانند فعل پیشوندی، همواره محمول مرکب معنایی و بسته به مورد، محمول دستوری هستند.

«فعل مرکب» ترکیبی (مجهول): از ساخت‌هایی مانند کشته شد و رانده شدم دو تحلیل عمده می‌توان به دست داد^۱: در تحلیل نخست، این گونه عبارت‌ها ساخت آغازی^۲ محسوب می‌شوند. با استفاده از اصطلاح‌شناسی دستور سنتی در این تحلیل، مثلاً در جمله حسین کشته شد، حسین مسنداً^۳، کشته صفت مفعولی و مُسند و شد فعل ربطی است. بر این اساس، کشته محمول معنایی (بسیط) و کشته شد محمول دستوری (مرکب) جمله است. اما در دیدگاه دوم که نگرش غالب دستورنویسان و زبان‌شناسان است، در اینجا با ساخت مجهول مواجهیم. بر این اساس، فعل مجهول (کشته شد)، محمول مرکب معنایی همه جملات حاوی این ساخت است و در جمله فوق، ضمناً محمول (مرکب) دستوری نیز هست.

«فعل مرکب» (اسنادی): **دبیرمقدم** (۱۳۷۶) ساخت‌های تشکیل شده از «صفت + بودن/شدن/کردن» مانند دلخور بودن/شدن/کردن را فعل مرکب ترکیبی دانسته است. در مثال‌های ۸ الف و ب دلخور، مسند جمله و بر مبنای اصطلاح‌شناسی مطروحه در این نوشتار، محمول معنایی (بسیط) و است فعل ربطی است، اما دلخور است/بود در جمله ۸ ب محمول دستوری (مرکب) و در ۸ الف تنها بخشی از محمول دستوری جمله (ابتدا... دلخور است) است.

۸ الف - منوچهر ابتدا از گذران با گیتی دلخور است. (عابدینی، ۱۳۷۷: ۷۱۷)

ب - منوچهر دلخور است/بود.

پ - گیتی منوچهر را دلخور کرد.

در جمله ۸ پ نیز دلخور را می‌توان مسند دانست^۴. اما از آنجا که فعل ربطی نداریم، عبارت دلخور کرد (و نه دلخور) محمول معنایی (مرکب) و بخشی از محمول دستوری (منوچهر را دلخور کرد) خواهد بود.

«فعل مرکب» (انضمامی): چنان که گفتیم، **دبیرمقدم** (۱۳۷۶) ساخت‌هایی همچون کتاب خواندن، ماهی گرفتن و غذا خوردن را فعل مرکب و حاصل انضمام مفعول به فعل می‌داند. به باور وی «افعال مرکبی که از طریق انضمام پدید آمده‌اند بدون استثنا لازم‌اند (یعنی مفعول صریح ندارند)». همچنین به گفته او «جزء اسمی در افعال مرکب انضمامی دارای نقش تتا و ولی «فاقد حالت دستوری است». بدین ترتیب در جمله‌ای مانند بچه‌ها غذا خوردند، خوردند محمول و بچه‌ها و غذا دو موضوع آن‌اند و لذا در این گونه موارد، محمول مرکب معنایی نداریم، اما عبارت غذا خوردند محمول دستوری مرکب این جمله است.

از سوی دیگر **البرزی و رکی** (۱۳۷۷) و مفصل‌تر از او **شقایق** (۱۳۸۶) نشان داده‌اند که افعال انضمامی می‌توانند لازم، متعدی و یا دووجهی (متعدی-لازم) باشند. برخی از افعال انضمامی متعدی که شقایق ذکر کرده است، عبارت‌اند از شاهد آوردن، اندازه گرفتن، اتو کشیدن و مهر زدن. چنین ساخت‌هایی را می‌توان محمول معنایی مرکب دانست، زیرا به عنوان نمونه در جمله‌ای مانند مثال ۹ زیر:

۹ حافظ با نیروی زبان جادوگر می‌خواهد به محرومان تسلیت دهد و زوال ملک سلیمان را شاهد آورد. (دشتی ۱۳۶۲: ۲۰۷)

گروه اسمی زوال ملک سلیمان، نه مفعول آورد، بلکه مفعول، یا دقیق‌تر بگوییم، موضوع درونی^۴ شاهد آورد است.

بدین ترتیب «افعال مرکب» انضمامی، بسته به لازم یا متعدی بودنشان می‌توانند محمول معنایی جمله باشند یا نباشند، و ضمناً «افعال مرکب» انضمامی لازم می‌توانند محمول دستوری جمله باشند.

^۱ برای تفصیل این دو دیدگاه، از جمله نگ **دبیرمقدم**، ۱۳۶۴

^۲ inchoative

برای اطلاع از برخی از تحلیل‌های قائل به اسنادی بودن این گونه ساخت‌ها نگ **وحیدیان کامیار** (۱۳۸۲)، **طیب‌زاده** (۱۳۹۱) و **ارژنگ** (۱۳۹۲)

^۴ internal argument

فعل مرکب سه جزئی: گفتیم که خانلری ساخت‌هایی نظیر دم درکشیدن و سر درآوردن را فعل مرکب می‌داند و معتقد است این ساخت «معنی واحدی را بیان می‌کند» (۱۳۶۵:۱۶۰) یا به تعبیر مختار ما محمول معنایی (مرکب) جمله است. طبعاً اگر چنین محمولی فاقد موضوع درونی (مفعول) یا متمم باشد، می‌تواند محمول دستوری جمله نیز باشد.

فعل ناگذر (یک‌شخصه): دیدیم که ساخت‌هایی مانند خوشش آمد، دردم گرفت و خشکش زد را خانلری «فعل مرکب» دانسته است. در تحلیل حاضر، چنین ساخت‌هایی جملگی محمول مرکب معنایی‌اند و غالباً تنها موضوع (اجباری) آنها ضمیر متصل به عنصر پیش‌فعلی است و حضور مرجع این ضمیر در جایگاه نهاد جمله اختیاری است. گفتیم «غالباً» زیرا برخی از این محمول‌ها علاوه بر ضمیر متصل، موضوع دیگری نیز دارند که معمولاً به صورت متمم حرف اضافه‌ای ظاهر می‌شود، مانند مثال ۱۰ در زیر که حذف فرنگیس باعث بدساختی جمله نمی‌شود، ولی حذف متمم حرف اضافه‌ای از عکس (مثال ۱۱) سؤال‌برانگیز است: از چه خوشش آمده بود؟

۱۰) (فرنگیس) از عکس خوشش آمده بود و آن را داده بود بزرگ کرده بودند و قاب کرده بود. (مدرس صادقی، ۱۳۷۷:۱۹۸)

۱۱) فرنگیس خوشش آمده بود.

عبارت فعلی: چنان که گذشت، عبارت‌های تشکیل شده از گروه حرف اضافه‌ای و فعل ساده را خانلری (۱۳۶۵) عبارت فعلی نامیده و **دبیرمقدم** (۱۳۷۶) فعل مرکب دانسته است. این عبارت‌ها نیز محمول معنایی مرکب و دارای ساخت موضوعی مخصوص به خودند. مثلاً عبارت فعلی از دست دادن محمولی است با دو موضوع که یکی از آن دو به صورت فاعل و دیگری به صورت مفعول جمله ظاهر می‌شود، مانند جمله احمد پارسال مادرش را از دست داد. در صورتی که عبارت فعلی تنها دارای یک ظرفیت باشد، می‌تواند محمول دستوری نیز باشد، مانند جمله پسر از دست رفت.

خلاصه آنچه درباره انواع «فعل مرکب» گفتیم در جدول ۱ آمده است. علامت ✓ بین دو هلال به این معنا است که ایفای نقش مورد نظر بستگی به ساختار جمله و سایر اجزای آن دارد. همچنین عبارت «فعل مرکب» در ستون سمت راست، تعبیر نویسنده‌گانی است که ساخت‌های مذکور را «فعل مرکب» می‌دانند و در بخش ۳ به آنها اشاره شد.

جدول ۱- انواع ساخت‌های موسوم به «فعل مرکب»

Table 1- Constructions referred to as 'compound verb'

نوع «فعل مرکب»	مثال	محمول معنایی مرکب	محمول دستوری مرکب
ساخت فعل کمکی	رفته بودم	✓	(✓)
فعل پیشوندی	برداشتم	✓	(✓)
فعل مرکب (ترکیبی)	استراحت کردم	✓	(✓)
ساخت مجهول	کشته شد	✓	(✓)
فعل مرکب (انضمامی)	کتاب خواندم	(✓)	(✓)
فعل مرکب (سه جزئی)	سر در آوردن	✓	(✓)
فعل مرکب (اسنادی)	دلخور بودم/شدم	-	(✓)
فعل مرکب (اسنادی سببی)	دلخور کردم	✓	(✓)
عبارت فعلی	از دست دادم	✓	(✓)
فعل ناگذر یک‌شخصه	خوشم آمد	✓	(✓)

گفتنی است جدول فوق به این معنی نیست که ساخت‌های فهرست شده در ستون نخست به لحاظ مفهومی یکسان و تنها به لحاظ اصطلاح‌شناختی متفاوت‌اند، بلکه بدین معنا است که زنجیره‌های مختلفی که هر یک از محققان، تنها یک یا چند نوع از آنها را «فعل مرکب» می‌دانند (و ما در صحت این نام‌گذاری بر آنها خدشه وارد کرده‌ایم)، در عین اختلاف ساختاری و مفهومی (پیشوندی، مجهول، انضمامی و جز آن) قابل اندراج تحت مقولهٔ محمول مرکب (معنایی یا دستوری) هستند.

۷. نتیجه‌گیری

در نوشتار حاضر پس از ذکر اقسام عمدهٔ مصادیق متعدد و متنوعی که تاکنون برای «فعل مرکب» برشمرده‌اند، نشان دادیم که نزاع بر سر مصادیق «فعل مرکب» عمدتاً ریشهٔ اصطلاح‌شناختی داشته و ناشی از خلط بین دو مفهوم «فعل» و «محمول» از یک سو و ابهام اصطلاح «مرکب» از دیگر سو است. به سخن دقیق‌تر، بر اساس تعاریف پذیرفته شده از «فعل» و «مرکب» در زبان‌شناسی، اغلب - اگر نگوئیم همهٔ - ساخت‌های موسوم به «فعل مرکب» نه فعل و نه «مرکب» (ترکیب ساخت‌واژی)، بلکه «محمول» و مرکب (به معنی غیربسیط)‌اند.

مباحث مطروحه در این مختصر، ما را به تأمل در دو پرسش مهم وامی‌دارد که شایستهٔ واکاوی بیشتر است. نخست این که آیا «فعل مرکب» مفهومی صوری است یا معنایی؟ با نگاهی با آنچه گذشت، به نظر می‌رسد ارائهٔ توصیف صوری یا ساختاری محض از «فعل مرکب» دشواری‌های فراوانی به همراه دارد و شاید تعریف یا توصیف معنایی از آن کارسازتر باشد؛ و پرسش دوم این که اگر در «فعل مرکب»، تنها جزء فعلی یا همکرد آن «فعل» است، آنگاه نقش یا جایگاه عنصر پیش‌فعلی در «فعل مرکب» چیست؟ پرداختن به این موضوع از حوصلهٔ این مقاله خارج است، اما در اینجا تنها به ذکر این نکته بسنده می‌کنیم که پاسخ به چنین پرسشی بدون داشتن نظریه‌ای در باب نحوهٔ شکل‌گیری «فعل مرکب» بسیار دشوار، اگر نگوئیم ناممکن، است.

در پایان یادآور می‌شویم که نگارندگان اصراری بر حذف اصطلاح «فعل مرکب» از نوشتگان زبان‌شناسی و دستورنویسی ندارند و بر این باورند که این اصطلاح را می‌توان به منزلهٔ برجسیبی سنتی برای نام‌گذاری (برخی از انواع) محمول‌های مرکب معنایی حفظ کرد و به کار برد. غرض اصلی ما دعوت محققان به تنقیح مفاهیم به‌ظاهر بدیهی است. در واقع بدون مذاقه در فهم و کاربرد صحیح مفاهیم و اصطلاحاتی همچون «فعل»، «محمول» و «مرکب»، مناقشه بر سر مصادیق «فعل مرکب» همچنان ماجرای پایان‌ناپذیر باقی خواهد ماند.

کتابنامه

- ابن‌المهنا، سید جمال‌الدین (۱۳۳۸ ق.). *حلیه الانسان و حلیه اللسان*، استانبول: مطبعة عامره.
- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۷۵). *دستور تاریخی زبان فارسی*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- ارژنگ، غلامرضا (۱۳۹۲). *دستور زبان فارسی امروز*، چاپ ششم (ویرایش جدید)، تهران: نشر قطره.
- البرزی ورکی، پرویز (۱۳۷۷). نقدی بر مقالهٔ «فعل مرکب در زبان فارسی» از دکتر محمد دبیرمقدم، *زبان و ادب*، ش ۵، صص ۶۹-۸۹.
- بهنام‌فر، محمد و محمد کاظم ابراهیم‌زاده (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی توصیف فعل مرکب در کتاب‌های دستور زبان فارسی، *فنون ادبی*، ش ۲۳، صص ۱-۲۱.
- خانلری، پرویز ناتل (۱۳۵۱). *دستور زبان فارسی*، تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- خانلری، پرویز ناتل (۱۳۶۵). *تاریخ زبان فارسی*، ج ۲، تهران: نشر نو.
- خوانساری، محمد (۱۳۵۲). *منطق صوری*، تهران: دانشگاه تهران.
- خیام‌پور، ع. (۱۳۴۴). *دستور زبان فارسی*، چاپ پنجم (با تجدید نظر و پارهی اصلاحات)، تبریز: کتابفروشی تهران.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۶۴). ساخت مجهول در زبان فارسی، *مجلهٔ زیاتشناسی*، سال دوم، ش اول، صص ۳۱-۴۶.

- دبیرمقدم، محمد (۱۳۷۶). فعل مرکب در زبان فارسی، *مجله زبان‌شناسی*، سال دوم، ش اول، صص ۲-۴۶.
- دشتی، علی (۱۳۶۲). *کاخ ابداع*، تهران: جاویدان.
- رحیمی، سید مهدی و علی قبادی کیا (۱۳۹۶). نقدی بر سیر تاریخی ساختمان فعل مرکب در کتب مهم زبان‌شناسی و دستور زبان فارسی، *پژوهش‌های ادبی*، ش ۵۵، صص ۶۱-۸۸.
- زاهدی، کیوان (۱۳۸۶). فعل در فارسی نو: ملاحظات نشانه‌شناختی، *پژوهشنامه علوم انسانی*، ش ۵۴، صص ۲۹۷-۳۱۲.
- زینمی شندونی چینی، محمد بن حکیم (۱۳۸۸). *منهاج‌الطلب*، تحقیق و بررسی ابوطالب میرعابدینی، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- شقایق، ویدا (۱۳۸۶). انضمام در زبان فارسی، دستور، ش ۳، صص ۳-۳۹.
- شهبازی، اصغر (۱۳۹۸). نقد مطالعات سنتی و نوین درباره فعل مرکب در زبان فارسی، *پژوهش در آموزش زبان و ادبیات فارسی*، ش ۳، صص ۸۱-۱۰۵.
- صادقی، علی‌اشرف (۱۳۷۲). درباره فعل‌های جعلی در زبان فارسی، *مجموعه مقالات سمینار زبان فارسی و زبان علم*، مرکز نشر دانشگاهی؛ صص ۲۴۶-۲۳۶.
- صفوی، کورش (۱۳۹۹). معنی‌شناسی و نشانه‌شناسی به چه کارمان می‌آید؟ (سخنرانی در نشست مجازی)، انجمن علمی زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۵ بهمن.
- طیب زاده، امید (۱۳۹۱). *دستور زبان فارسی: بر اساس نظریه‌ی گروه‌های خودگردان در دستور وابستگی*، تهران: نشر مرکز.
- عابدینی، حسن (۱۳۷۷). *صد سال داستان‌نویسی در ایران*، تهران: چشمه.
- عموزاده، محمد و بهرامی، فاطمه (۱۳۹۱). ساخت افعال سبک بر اساس زبان‌شناسی شناختی، *فصلنامه پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی*، دوره ۳، ش ۴ (پیاپی ۱۲)، صص ۱۶۹-۱۹۱.
- کلباسی، ایران (۱۳۷۱). *ساخت اشتقاقی واژه در زبان فارسی*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مدرس صادقی، جعفر (۱۳۷۷). *کنار دریا، مرخصی و آزادی: ده داستان*، تهران: نشر مرکز.
- نجفی، ابوالحسن (۱۳۷۰). *غلط‌نویسیم*، چاپ سوم (با تجدید نظر)، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- وحیدیان، تقی (۱۳۵۱). «در زبان فارسی فعل مرکب نیست»، *مجموعه سخنرانی‌های دومین کنگره تحقیقات ایرانی - جلد اول*، دانشگاه مشهد، صص ۲۶۴-۲۶۸.
- وحیدیان کامیار، تقی (۱۳۸۲). *دستور زبان فارسی (۱)*، چاپ چهارم (با اصلاحات)، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).

Abedini, H. (1998). *Sad Sal Dastan-Nevisi Dar Iran* [One Hundred Years of Story-writing in Iran], Tehran: Cheshmeh. [in Persian]

Abolghassemi, M. (1996). *Dastoor-e-Tarikhi-e-Zaban-e-Farsi* [A historical grammar of the Persian language], Tehran: The Center for Studying and Compiling University Books in Humanities (SAMT). [in Persian]

Alborzi Verki, P. (1998). A review of the article 'Compound Verb in Persian' by Dr. Mohammad Dabir-Moghaddam, *Language & Literature*, 5: 69-90. [in Persian]

Alsina, A., Bresnan, J., & Sells, P. (eds), (1997). *Complex Predicates*. Stanford, CA: CSLI Publications.

Amouzadeh, M. & Bahrami, F. (2012). A Cognitive Analysis of Light Verb Constructions in Persian. *Comparative Literature Research*, 3(4):169-191. [in Persian]

Arjang, G. (2013). *Dastoor-e-Zaban-e-Farsi-Emrouz* [A Grammar of Contemporary Persian], Tehran: Ghatreh. [in Persian]

- Behnamfar, M & Ebrahimzadeh, M. (2018). Pathology of the Description of Compound Verbs in Farsi Grammar Books (definitions and terms), *Literary Arts*, 10 (23): 1-20. [in Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (1985). Compound Verbs in Persian, *Iranian Journal of Linguistics*, 12 (1):2-45. [in Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (1985). Passive in Persian, *Iranian Journal of Linguistics*, 2(1):31-46. [in Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (1997). Compound Verbs in Persian. *Studies in the Linguistic Sciences*. University of Illinois at Urbana-Champaign, 27 (2): 25-59.
- Dashti, A. (1983). *Kakh-e-Ebda'* [Palace of Innovation], Tehran: Javidan. [in Persian]
- Elwell-Sutton L. P. (1963). *Elementary Persian Grammar*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Forbes, D. & Arnot, S. (1828). *A New Persian Grammar*. London: W. Nicol.
- Goldberg, Adele E. (1996). Words by default: Optimizing Constraints and the Persian Complex Predicate. In *Proceedings of the Twenty-Second Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: General Session and Parasession on The Role of Learnability in Grammatical Theory*, 132-146.
- Haspelmath, M. & Sims, A.D. (2010). *Understanding Morphology*, 2nd ed., London: Hodder Education.
- Ibn al-Muhanna, S. J. (1919). *Hilya al-Insan wa Halba al-Lisan*, Istanbul: Amira. [in Persian]
- Jones, William (1804). *A Grammar of the Persian Language*. 6th ed. London: W. Bulmer and Co. Cleveland-Row.
- Kalbassi, I. (1997). *The Derivational Structure of Word in Modern Persian*, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Karimi-Doostan, G.H. (1997). Light Verb Constructions in Persian. PhD Dissertation, University of Essex.
- Karimi-Doostan, G.H. (2001). N + V complex predicates in Persian. In: Dehe, Nicole, Wanner, A. (eds), *Structural Aspects of Semantically Complex Verbs*. Peterlang, Frankfurt, 277-292.
- Karimi-Doostan, G.H. (2005). Light verbs and structural case. *Lingua* 115: 1737-1756.
- Karimi-Doostan, G.H. (2011). Separability of Light Verb Constructions in Persian, *Studia Linguistica* 65 (1): 70-95.
- Khanlari, P. N. (1970). *Dastoor-e-Zaban-e-Farsi* [A Grammar of the Persian Language], Tehran: Bonyad-e-Farhang-e-Iran. [in Persian]
- Khanlari, P. N. (1986). *Tarikh-e-Zaban-e-Farsi* [The History of the Persian Language], Tehran: Nashr-e-Nou. [in Persian]
- Khansari, M. (1973). *Mantegh-e-Souri* [Formal Logic], Tehran: University of Tehran. [in Persian]
- Khayyampour, A. (1965). *Dastoor-e-Zaban-e-Farsi* [A Grammar of the Persian Language], Tabriz: Ketabforoushi-e-Tehran. [in Persian]
- Lambton, Ann K. S. (1953). *Persian Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lazard, G. (1957). *Grammaire du Persan contemporain*. Paris: Klincksieck.
- Miller, D. G. (1993). *Complex Verb Formation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Modarress Sadeghi, J. (1998). *The seaside, the leave and the release: ten stories*, Tehran: Nashr-e Markaz. [in Persian]
- Müller, S. (2010). Persian complex predicates and the limits of inheritance-based analysis. *Journal of Linguistics* 46: 601-655.
- Najafi, A. (1991). *Ghalat Nanevisim* [Let's Not Write Wrong], Tehran: Iran University Press. [in Persian]
- Rahimi, S. M. & Ghobadi Kia, A. (2017). Criticism of Historical evolution of Persian Complex Predicates in the Reference textbooks of Persian Linguistics and Grammar. *Literary Research*, 14 (55) :61-88. [in Persian]
- Sadeghi, A. (1993) About denominative verbs in Persian, in *Zaban -e Farsi, Zaban-e E'lm* [Persian language as means of scientific expression], Tehran: Iran University Press. [in Persian]
- Safavi, K. (2020) [What do semantics and semiotics do for us?] (lecture in a virtual session), The Scientific Association of Allameh Tabataba'i University, 4th February. [in Persian]
- Shaghahgi, V. (2008), Incorporation in Persian. *Grammar*, 3: 3-39. [in Persian]
- Shahbazi, A. (2019). a Criticism of Traditional and Modern Studies on Compound Verb in Persian, *Research in Teaching Persian Language and Literature*, 3:81-105. [in Persian]

- Tabibzadeh, O. (2012). *Persian Grammar: A Theory of Autonomous Phrases Based on Dependency Grammar*, Tehran: Nashr-e-Markaz. [in Persian]
- Trask, R. L. (1996). *A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics*. London: Routledge.
- Vahedi-Langrudi, M. M. (1996). The Syntax, Semantics and Argument Structure of Complex Predicates in Modern Farsi. PhD Dissertation, University of Ottawa.
- Vahidian k., T. (2003). *Persian Grammer* (1). Tehran: The Center for Studying and Compling University Books in Humanities (SAMT). [in Persian]
- Vahidian, T. (1972). Dar zaban-e farsi fe'1-e morakkab nist [There is no compound verb in Persian], *The Proceedings of the Second Congress of Iranian Studies*, Vol 1. University of Mashhad, 264-268. [in Persian]
- Windfuhr, G. & Perry, J.R. (2009). 'Persian and Tajik' in Windfuhr, G. (ed.) *The Iranian languages*. London: Routledge, pp. 416-544.
- Zahadi, K. (2007). Verb in Modern Persian: A semiotic Point of View. *Human Sciences*, 54:151-166. [in Persian]
- Zainami, M. (2009). *Minhaj al-Talab*, Tehran: Anjoman-e-Asar-o-Mafakher-e-Farhangi. [in Persian]
- Zwicky Arnold M. (1985). Heads. *Journal of Linguistics* 21: 1-29.